

ARTEA
ZIENTZIA
KULTURA
GIZARTEA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

ARTEA

JOXEAN MUÑOZ

UNTITLED

Gero eta normalago zaizkigu ingelesezko izenburuak. «Everything is perfect» Bilbon da, aurtengo apirilean, jarriko den erakusketa baten izena. Ez dago zertan harriturik. Ingelesezko esperantoan bataiatu izan dira, baita ere, gure inguruko bideo-eroduktorarik gehienak edota musikaren munduan, «Triki Not Dead» esate baterako, Egin Irratian. O.K.

Euskararen egoera ere gero eta normalagoa da artelanak izendatzeari dagokionean: eskasa. Euskaldunak titulatu ohi du euskaraz, eta ez beti, bere adierazpenaren mintzoa hori gura izan duelako. Gutxi dira; euskaldunak beti gara gutxi. Baina ulertu egiten dituzte, tajuz, artelanari ipintzen dizkioten izenak. Euskara ez zaie exotikoa.

Horretan aurrera egin dugu. Euskara hain kuttuna genuen garaiak ez dira lehen-minez begiratzekoak. Ez du merezi. Iragan da jadanik, Basterretxea-Larrukerten Ama Lurreko azken irudiak gogoratuz, Zuhaitzarena bataia genezakeen aroa. «Gaur», «Hemen», «Orain», «Denok», aldarrikatu zuten artisten sasoiaren, *sustrai bila eta lur berri bila* aldi berean ihardun behar izan zutenena. *Zugar galanta*. Lurrean sustraitzen da zuhaitza, lurra bihurtzen da harri, lurrean erna da burdina. Lurraren amatasunari zor zaizkio euskal eskulturaren material jator omen direnak. Filmearen azken irudiek, euskaldunarentzat «Artea» zuhaitz bat dela esanaz, etengabeko jira egiten diote «encina» bati. Erderaz egindako aurkikuntza da noski, telebistatik «sagarra-mantzana, ikatza-carbón» kantatzen ohitutako gazteei xelebre irudi lekieteen. Bitxikeriak, aspaldiko kontu urrunak. □

URRUTI

Euskarak bazuen balio sinboliko bat, batzuek erabili, — mintzatu— eta besteek adoratu egiten zutena. Jakina, misterio sakratua ulertezin izateak egiten du erakargarriagoa eta eramaten errazagoa. Aho batez eskertzen genion Txillidari bere eskulturak mundu zabalean «Ilarik» edo «Abesti Gogorra» izenez erabiltzea, «Ilarik» «ilarriak» ote zen galdetzera ausartzen ez baginen ere. Ordezkatuak sentitzen ginen. Era berean, gureago, testuinguru kultural bat osatzeko ahaleginean sustraituago ikusten genituen Basterretxearen alabastrak Orixerean «Euskaldunak»etik hartutako pasarteez bataiatuak. «Zer esan nahi zuten» kontuan hartu gabe aukeratuak omen zeuden ordea, «belarriari erreparatu». Urrutitik, alegia. Sistiagak bere filme esperimentalari «Ere erera baleiku icik subua aruaren» deitu zion, euskaraz edo, euskara urruti dagoen zerbait dela adieraziz, sentitu bai baina ulertu ez daitekeen kakofonia. «Gero eta urrunago, gero eta jatorrago» diotela dirudi. Horrela, Tolosan ipini berri duten «Atauts» hori, euskaraz *sentitu* ondoren, erdarazko itzulpenean ulertuko dugu: «Puerta del vacío», eta orduan eta izen euskaldunagoa irudituko zaigu gainera, deskuidatuz gero

Laboaren *Lekeitio*-ak ere marinelen barkurik barkuko hizketa urrundik entzuteak sortu omen zituen. Tarteek kutsatutako hizketa da, urruntasunak ezabatutako esangura, oihartzuna berarekin dakarren mintzaira. Baina hizkuntzaren muallan dago Laboa. Orain, tangoaren kadentzia darabil ezpainetan, Rimbaud Lizardiz galdezka azaldu zitzaigunekoa kontatzeko. Urrundik zetorren eta guk Lizardi galdua genuela erantzun behar izan genion. «Emak Bakia» aldarrikatu zuen orduan Atxagak, eta arrotzak ez zion ulertu, harik eta Man Ray-k filme labur dadá baten titulurako hitzak zirela adierazi zion arte. Ulertezina zen heinean uler zezakeen euskara. Bizkarrak harrotuz, irrifar batez, urruntasun guzti horiekin leku bat jaso zuen Atxagaren kuadrilak, esaldi dadá bat egoitza bihurtuz: «Emak bakia Baita». Atea zabaldu, eta Rimbaud konbidatu zuen barrura, salda bat hartu eta hizketan egitera. Euskaraz, frantsesez edo ingelesez.□

BILDUMAK

Arte-bildumak, funtsean, tesoroak dira, gerora begirako kapital artistiko finkoak, ondasun ez bakarrik izpiritualak. Aldi berean, bilduma kriterio egokiz, gusto zorrotzez sortua bada, garai, leku eta abiapuntu desberdineko obrak jartzen ditu harremanetan. Solasean. Elkarrikketa sortu nahi duenak, Olinpoa eraiki behar duenaren oso bestelako estrategia erabiliko du, mugikorragoa, aldakorragoa, biziagoa.

Solaserako bildumaren eredu edo, Bordeleko CAPC eta Akitaniako FRAC erakundeen bildumaren zati bat aurkeztu digu Donostiako KM-k. Hainbat kezka eta mintzagairen inguruan antolaturik datoz artistak eta obrak –industria, denbora, kitscha, feminismoa, etab.en inguruan–, nazioz eta joera artistikoz gaindiko harremanean. Solaskide ederrik ez da falta, gaiak emankorrek gertatu dira behin eta birritan, baina sotoetan liburutegiari dagokion isiltasuna nagusitu dela iruditzen zait. Ez daudela eroso.

Beste isiltasun batek ere harritu nau. Bilduma bertakotasunean eta babesa eman beharrean oinarritzen duen erakundeak Akitaniako bilduma bat dakarkigu, inondik ere akitanoa ez dena. Ez du herri baten artearen erakusleihu izan nahi CAP-Ceko bildumak. Nazioz gairidiko artegune emankor –eta esankor– bat dute Bordelen, bizia, biziki ederra. Balegoke zer gal-deturik, zer astindurik, zer birplanteaturik, gure kultur giro bertanzalegian. Baina ez dugu hizketa egiten. Ez dugu topo egiten erakustokietan.□

ZENBAKIAK

Hitzak ez bezala, numeroak internazionalak dira, esangura zehatzekoak, hotzak eta arrazionalak. Behin kodigoa ikasiz gero hizkuntza ulergarria da, transparentea, baina ametsare n ertzak jo ditzake konplexutasunaren poderioz. Arau finkoez erabili beharrekoak dira, eta ez diote sentimenduari tarterik uzten. Frogatu egiten dira, kritika zientifiko baten bidez. Numeroak dira munduaren oinarritzko esperantoa, zientzia eta arrazoia haren salbabideak. Ez naiz gaurko garaiaz ari, argi dago. Sinesmen horiek, artista-talde batek bere burua «Equipo 57» izendatzeak esangura garbia zuenekoak dira.

Bilbon dago ikusgai, Rekalde aretoan, Madriletik ekarri berria. Aukera paregabea da, orain artean bakarra, taldearen lana osotasunez ikusteko. Artea, ikerketa bezala, sistemati-koa da, arautua, arrazionala eta nahi bada hotza, sentimen-duetatik urrundua. Sustraiak ez zituzten lurrian, baizik eta zientziarikiko fedean, denok berdin eta denok libre egiten gaituen adimenean. Abentura plastiko eta ideologiko bat, Euskal Herriarekin zerikusi berezia izan zuena. Ibarrola daukat buruan, noski. Eta Basterretxea, garai labur batez amets estetikoan haurride, baina ez burkide, eta Oteiza, gidari teoriko eta akui-lari.

Baina ez nau numeroen nazionalitateak kezkatzen. Matematika bat eta bakarra da, gero hainbat hizkuntza desberdi-netan adierazi eta diskutituko bada ere. Erabiltzeko daude

numeroak, eragiteko. Non, hori beste kontu bat da. Eta ez dio axolarik nongoa den artistak baizik eta non bereganatzen duten haren lana, zein giza taldek, zein kulturak egiten dituen, bere artearen, eragiketak. «Eragiketa» hitzaren zentzu guztietan. □

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA (ZETIAZ-ELHUYAR)

EEBBEN ZIENTZI AURREKONTUA

Joan den otsailean Bill Clinton-ek, EEBBetako lehendakariak, urrian hasiko den 1995eko urte fiskalerako zientzi aurrekontua aurkeztu zuen. Oro har, diru-kopuruaren igoerak aurrikusitako inflazioari aurre egiteko baino ez da izango. Beraz, Clintonek berak behin baino gehiagotan aldarrikatutako diru-inbertsio handiagoak ahuntzaren gauerdiko ezul bihurtu dira. Clintonen proposamenak kongresu eta senatuaren oniritzia behar du hala ere.

Aurrekontuek ikerketa aplikatua saritu egiten dute oinarriko ikerketaren kaltetan. Inbertsio-igoerarik handienak teknologia zibil berriaren harian egingo dira, informazio-auto-pista izenekoan esaterako (ikus beherago).

Bestetik, ikerketa militarra zibilari gailentzen zaio oraindik, lehenak guztiaren % 53 hartuko baitu. Adibidez, defentsa-ikerketak izango duen igoera osasun-ikerketak izango duenaren neurri berekoa izango da. Hau Clintonek aurretik iragarritakoaren aurka doa eta ondorioz, gerra hotza bukatuta eta EEBBetako lehendakari ustez liberal bat egonik estatubatuarren ikerketa militarrekiko jokabidea aldatuko zela uste zuten inozoak kexu dira.

NASA eta Energi Saila izan dira diru-murrizketan kalte-tuenak. NASAREN kasuan esaterako proiektu guztiak bideratu